

<https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-9>

How to Cite (Style APA):

Shevchenko, N. F., Volobuyeva, O. S., & Ivanchuk, M. H. (2023). Research of psychological and pedagogical conditions for the formation of personal and professional identity of vocational students. *Insight: the psychological dimensions of society*, 9, 148–167. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-9>

Шевченко Н. Ф., Волобуєва О. С., Іванчук М. Г. Дослідження психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2023. № 9. С. 148–167. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-9>

UDC 377.3.015.3:159.923.2

Research of psychological and pedagogical conditions for the formation of personal and professional identity of vocational students

Дослідження психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти

Received: February 02, 2023

Accepted: April 24, 2023

Shevchenko Nataliia Fedorivna

Doctor of Psychological Sciences,
Full Professor,

Department of Psychology
Zaporizhzhia national university, Ukraine
ShevchenkoNF.20@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5297-6588>

Volobuyeva Olena Serhiivna

Graduate student,

Department of Psychology
Zaporizhzhia national university, Ukraine
volobuyeva1993@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5147-8731>

Ivanchuk Maria Heorhiivna

Doctor of Psychological Sciences, Full Professor,
Department of pedagogy and methods
of primary education

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University, Ukraine

maria.ivanchuk@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-8104-9724>

Шевченко Наталія Федорівна

доктор психологічних наук, професор,
кафедра психології,
Запорізький національний університет,
Україна

ShevchenkoNF.20@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5297-6588>

Волобуєва Олена Сергіївна

аспірантка,

кафедра психології,
Запорізький національний університет,
Україна

volobuyeva1993@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5147-8731>

Іванчук Марія Георгіївна

доктор психологічних наук, професор,
кафедра педагогіки та методики
початкової освіти,

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, Україна

maria.ivanchuk@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-8104-9724>

Abstract

The purpose of this article is to highlight psychological and pedagogical conditions for the formation of personal and professional identity of vocational students.

Methods. To achieve the purpose, a set of research methods was used, involving theoretical ones: analysis, comparison, systematization, generalization of literary scientific sources, and experimental research data; empirical: psychodiagnostic methods “Individual socio-professional demand” (B. Yasko, Ye. Kharytonova), “Technique for studying personal identity” (L. Schneider), “Reflexivity development test” (A. Karpov), “Multidimensional and functional responsibility test (OTV-70)” (V. Priadein), “Professional readiness” (A. Cherniavska), “Methodology for diagnosing behavioral activity type” (L. Vasserman, N. Humeliuk); mathematical and statistical methods.

Results. An empirical research of psychological and pedagogical conditions for the formation of personal and professional identity of vocational students is presented. The analysis of attitudes toward belonging to a professional community showed that the respondents lack formed attitude toward themselves and the values of the chosen field of expertise. The study of self-perception as a subject of professional activity proved that the respondents are characterized by fairly high professional self-esteem and are satisfied with the attitude of others to them as professionals. The responsibility test results indicated neutrality, a situational manifestation of responsibility and independence, and the need for additional control to finish the job. The examination of reflexivity demonstrated a difference in indexes depending on professional specialization, namely: the indexes of future specialists in service industry are much higher; the respondents are more focused on communicating with others; interpsychic reflexivity correlates with the ability to understand other people; they conceptualize their personality from the perspective of professional activity. Diagnostics of motivational activity for professional self-actualization established its insufficient development. A correlation analysis was carried out to establish available connections between separated conditions and the structural components of personal and professional identity. **Conclusions.** It is confirmed that the formation of vocational students’ personal and professional identity can be determined by the following psychological and pedagogical conditions: emotional and positive perception of belonging to a professional community, positive self-perception as a subject of professional activity, a high level of responsibility, the availability of a reflective space, and the development of motivation for professional fulfilment.

Keywords: attitude to profession, responsibility, reflective learning space, reflective space, motivational activity.

Анотація

Метою статті є виокремлення психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності у здобувачів професійно-технічної освіти.

Методи. Для реалізації поставленої мети використано низку методів дослідження, зокрема теоретичні: аналізування, порівняння, систематизація, узагальнення літературних наукових джерел і даних експериментальних досліджень; емпіричні: психодіагностичні методики “Соціально-професійна затребуваність особистості” (Б. Ясько, Є. Харитонова), “Методика дослідження особистісної ідентичності” (Л. Шнейдер), “Методика діагностики рівня розвитку рефлексивності” (А. Карпов), “Багатовимірно-функціональна діагностика відповідальності (ОТВ-70)” (В. Прядейн), “Професійна готовність” (А. Чернявська), “Методика діагностики типу поведінкової активності” (Л. Вассерман, Н. Гумелюк); математико-статистичні методи. **Результати.** Представлено емпіричне дослідження психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності у здобувачів професійно-технічної освіти. Вивчення ставлення приналежності до професійної спільноти показало, що в респондентів не остаточно сформоване ставлення до себе й до цінностей обраної галузі праці. Дослідження сприйняття себе як суб’єкта професійної діяльності засвідчило, що респонденти характеризуються досить високою фаховою самооцінкою, задоволені ставленням інших людей до них як до професіоналів. Результати діагностики відповідальності вказали на нейтральність, ситуативний прояв відповідальності й самостійності, необхідність додаткового контролю для завершення розпочатого. Дослідження рефлексивності засвідчило відмінність показників залежно від професійної спеціалізації, а саме: показники майбутніх фахівців сфери послуг значно вищі; респонденти більше орієнтовані на комунікації з оточуючими; інтерпсихічна рефлексивність співвідноситься зі здатністю до розуміння інших людей; їм властиве осмислення власної особистості з позиції професійної діяльності. Діагностика мотиваційної активності до професійної самореалізації засвідчила недостатній рівень її розвитку. Здійснено кореляційне аналізування з метою з’ясування можливих зв’язків між виокремленими умовами та структурними складовими особистісно-професійної ідентичності. **Висновки.** Підтверджено припущення про те, що формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти може визначатися такими психолого-педагогічними умовами: емоційно-позитивне сприйняття приналежності до професійної спільноти, позитивне сприйняття себе як суб’єкта професійної діяльності, високий рівень розвитку відповідальності, наявність рефлексивного простору, розвиток мотиваційної активності до реалізації себе у вибраній професії.

Ключові слова: ставлення до професії, відповідальність, рефлексивний навчальний простір, рефлексивний простір, мотиваційна активність.

Introduction

Ukrainian society is experiencing global changes that necessitate the formation of a resilient professional with sound expertise, a developed system of professional values, a formed attitude toward the profession and colleagues, a propensity to self-development and creative self-actualization. In this regard, the problem of professional self-identity as a mechanism for associating oneself with a profession, community, and culture while maintaining individuality becomes crucial, and personal and professional identity affecting psychological well-being and professional fulfilment becomes especially relevant.

Identity formation is the central psychological unit of adolescence when the experience of identity is actualized in personal and professional spheres of life. Considering the above, it is essential to study the formation of personal and professional identity in early adolescence when cognitive and professional interests and life and professional plans are put together within the dominant educational and professional activities, and the task of obtaining professional education is solved.

The scientific basis for dealing with the problem concerned comprises contributions of Ukrainian and foreign scientists who elucidate the essence of personal identity (Borysiuk, 2010; Erikson, 1968; Shneider, 2019) and professional identity (Fitzgerald, 2020; Liu, Geertshuis, 2021; Pratt et al., 2006), the content features of identity in educational and professional (Zaverukha et al., 2022; Popovych et al., 2021), pedagogical (Schellings et al., 2021; Tomlinson, Jackson, 2021; Wang et al., 2022) and sports activities (Hudimova et al., 2021; Popovych et al., 2022).

T. Bohan et al. (2013) studied identity as an indicator of medical students' professional and personal development. L. Kolesnikova (2007) defined personal and professional identity as the outcome of awareness of one's personal and professional characteristics that combine the ideal of a specialist; chosen activity area; professional qualification; style of relations with participants in the institutional teaching and educational process; professional advantages and performance that constitute the personal and professional "Self-concept" of a future specialist.

Вступ

В українському суспільстві відбуваються глобальні зміни, які зумовлюють необхідність у формуванні стійкої особистості професіонала з глибокими фаховими знаннями, розвиненою системою професійних цінностей, сформованим ставленням до професії та колег, здатністю до саморозвитку і творчої самореалізації в професії. У зв'язку з цим проблема професійної самоідентичності як механізму співвіднесення себе з професією, спільнотою, культурою зі збереженням при цьому власної індивідуальності набуває вкрай важливого значення, а ідентичність особистості в професійній сфері, від якої залежить психологічне благополуччя і професійна самореалізація, стає особливо актуальною.

Формування ідентичності є центральним психологічним новоутворенням юнацького віку, коли переживання ідентичності актуалізується як в особистісній, так і в професійній сферах життя. У контексті вищесказаного найбільш актуальним постає вивчення формування особистісно-професійної ідентичності в ранньому юнацькому віці, коли в межах провідної навчально-професійної діяльності складаються пізнавальні й професійні інтенси, життєві й професійні плани, вирішується завдання отримання професійної освіти.

Науковим підґрунтям для розгляду означеної проблеми є праці українських і зарубіжних науковців, у яких розкрито сутність особистісної (Борисюк, 2010; Erikson, 1968; Шнейдер, 2019) та професійної (Fitzgerald, 2020; Liu, Geertshuis, 2021; Pratt et al., 2006) ідентичності, досліджено змістові особливості ідентичності в навчально-професійній (Zaverukha et al., 2022; Popovych et al., 2021), педагогічній (Schellings et al., 2021; Tomlinson, Jackson, 2021; Wang et al., 2022) та спортивній діяльності (Hudimova et al., 2021; Popovych et al., 2022).

Особистісно-професійна ідентичність охоплює широке коло явищ: результат усвідомлення власних особистісно-професійних характеристик, які поєднують ідеал фахівця; обраний напрям діяльності; рівень професійної підготовки; стиль стосунків із учасниками навчально-виховного процесу навчального

Despite numerous studies on personal and professional identity, research papers do not adequately cover the relevant problem, in particular, regarding vocational students. Consideration of the components of personal and professional identity laid the groundwork for the examination of psychological and pedagogical conditions contributing to its formation (Shevchenko, Volobuieva, 2022). Data analysis showed that according to the integral assessment, the development of the components of personal and professional identity is insufficient (medium and lower than medium) and requires motivated formation.

The study on psychological and pedagogical conditions for the formation of personal and professional identity of vocational students was preceded by their substantiation based on theoretical analysis of psychological characteristics of professional activity and its coordination with the structure of personal and professional identity.

The development of personal and professional identity consists of three successive socio-psychological processes: self-identification of an individual as a member of a specific social category; acquisition of general group characteristics, assimilation of norms and stereotypes of group behavior; attribution of assimilated group norms and stereotypes, using them as regulators of own behavior. The evolution of professional identity is a continuous dialectical interaction of personal and social identities (Haranina et al., 2019; Shneider, 2019). In this regard, emotional and positive perception of belonging to the professional community and positive self-perception as a subject of professional activity are defined as the necessary conditions for developing personal and professional identity of vocational students. Scientists recognize responsibility, position, and reflexivity as the main characteristics of personal and professional identity, in addition to identification and integrity (Razumna, 2018; Torop 2008; Shevchenko, 2022). Professional self-identification is based on the sense of responsibility and reflection that, in turn, contributes to the formation of personal and professional identity. The above allows for determining a high level of responsibility and the availability of a reflective

закладу; професійні переваги й результативність діяльності, що становлять особистісно-професійну “Я-концепцію” майбутнього фахівця.

Незважаючи на значну кількість досліджень особистісної та професійної ідентичності, у наукових працях не висвітлено належним чином проблему особистісно-професійної ідентичності, зокрема у здобувачів фахової освіти. Вивчення складових особистісно-професійної ідентичності лягло в основу дослідження психолого-педагогічних умов її формування (Шевченко, Волобуєва, 2022). Аналізування даних засвідчило, що за інтегральною оцінкою розвиненість складових особистісно-професійної ідентичності відповідає недостатньому рівню (середньому та нижчому за середній рівень) і потребує цілеспрямованого формування.

Дослідженню психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти передувало їхнє обґрунтування на основі теоретичного аналізування психологічних характеристик професійної діяльності та його узгодження зі структурою особистісно-професійної ідентичності.

Становлення особистісно-професійної ідентичності складається з трьох послідовних соціально-психологічних процесів: самовизначення людини як члена певної соціальної категорії; привласнення загальногрупових характеристик, засвоєння норм і стереотипів поведінки групи; приписування собі засвоєних групових норм і стереотипів, використання їх як регуляторів своєї поведінки. Еволюція професійної ідентичності – це безперервна діалектична взаємодія особистісної і соціальної ідентичностей (Борисюк, 2010; Шнейдер, 2019). У зв'язку з цим необхідними умовами формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти визначено емоційно-позитивне сприйняття приналежності до професійної спільноти й позитивне сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності. Основними характеристиками особистісно-професійної ідентичності, крім тотожності й цілісності, науковцями визнаються відповідальність, позиційність

space as conditions for the formation of personal and professional identity. The development of professional identity is realized through individual procedural and purposeful activity (Schneider, 2019). The process of professional self-determination and identity development is directly related to individual activity and personal growth of a professional. This makes it possible to determine the development of motivation to professional self-fulfillment as a condition for the formation of personal and professional identity of vocational students.

Hypothesis. The research is based on the assumption that the formation of personal and professional identity of vocational students is driven by a complex of interrelated psychological and pedagogical conditions (emotional and positive perception of belonging to a professional community, positive self-perception as a subject of professional activity, a high level of responsibility, the availability of a reflective space, and the development of motivation to professional self-fulfillment).

The purpose of this article is to highlight psychological and pedagogical conditions for the formation of vocational students' personal and professional identity.

Methods

Methodology. In the research, we relied on scientific studies on the criteria for the formation of personal and professional identity (Borysiuk, 2010); the specifics of examining personal and professional identity (Kolesnykova, 2007); the structural organization of personal and professional identity (Shneider, 2019; Slay, Smith, 2011).

The concept of "vocational students' personal and professional identity" is defined as an individual integral dynamic quality that combines social, personal, and activity components characterized by awareness of belonging to a particular profession and a professional community, personal and professional characteristics, formed professional attitude, readiness for professional activity conditioned by the purpose and psychological features of the professional activity of future specialists (Shevchenko, Volobuyeva, 2022).

і рефлексивність (Разумна, 2018; Тороп 2008; Шевченко, 2022). На почутті відповідальності й рефлексії базується самоідентифікація професіонала, що, своєю чергою, сприяє становленню особистісно-професійної ідентичності. Зазначене дозволяє визначити високий рівень розвитку відповідальності й наявність рефлексивного простору як умов формування особистісно-професійної ідентичності. Становлення професійної ідентичності особистості реалізується через процесуально-цільову активність людини (Шнейдер, 2019). Процес професійного самовизначення і становлення ідентичності безпосередньо пов'язаний з активністю особистості й особистісним розвитком професіонала. Це дозволяє визначити розвиток мотиваційної активності до реалізації себе в обраній професії як умову формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійної освіти.

Гіпотеза. В основу дослідження покладено припущення про те, що формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти визначається комплексом взаємопов'язаних психолого-педагогічних умов (емоційно-позитивне сприйняття приналежності до професійної спільноти, позитивне сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності, високий рівень розвитку відповідальності, наявність рефлексивного простору, розвиток мотиваційної активності до реалізації себе в професії).

Метою є виокремлення психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності у здобувачів професійно-технічної освіти.

Методи

Методологія. У дослідженні ми спиралися на наукові розробки щодо критеріїв сформованості особистісно-професійної ідентичності (Борисюк, 2010); специфіки дослідження ідентичності (Разумна, 2018; Тороп, 2008); структурної організації особистісної і професійної ідентичності (Шнейдер, 2019; Slay, Smith, 2011).

Поняття "особистісно-професійна ідентичність здобувачів професійно-технічної освіти" визначено як інтегральну динамічну якість особистості, що поєднує соціальну, особистісну й діяльнісну складові, які характеризуються

Participants. The study was conducted in 2020-2021 at Melitopol and Zaporizhzhia vocational schools. The research sample involved the 3rd and 4th year students obtaining a degree in the following specialties: “8211 – Machine Operator” (n=46), “7433 – Tailor” (n=50), “7136 – Pipe fitter” (n=45), “7231 – Car Service Technician” (n=62), “5122 – Chef” (n=57) and “5220 – Seller” (n=44). The study sample was formed in random order. The respondents’ total number is 304 persons (154 male teenagers; 150 female teenagers) aged 17–19 years.

For comprehensive quantitative, qualitative, and comparative analysis of the development of components of personal and professional identity, the sample was divided into two groups following professional specialization. Group I is technical (“Machine Operator”, “Pipe fitter”, “Car Service Technician”). The number of respondents is 153 persons. Group II is a service sector (“Tailor”, “Chef”, and “Seller”). The number of respondents is 151 persons.

Research organization. The empirical study of psychological and pedagogical conditions for the formation of vocational students’ personal and professional identity consisted of three stages:

The first stage: theoretical analysis of relevant psychological and pedagogical literature, substantiation of the structural model of personal and professional identity and psychological and pedagogical conditions for its formation in vocational students.

The second stage: formation of a reliable set of psychodiagnostic tests and a study sample, empirical research of the particularities of manifesting personal-professional identity and psychological and pedagogical conditions for its formation.

The third stage: quantitative processing, qualitative analysis, and interpretation of research findings, analysis of methods for developing personal and professional identity.

Procedure and tools. Research methods: theoretical – analysis, comparison, systematization, generalization of literary scientific sources and experimental research data; empirical – psychodiagnostic methods for studying the components of personal and professional identity and psychological and pedagogical

усвідомленням своєї приналежності до певної професії та професійного співтовариства, власних особистісно-професійних характеристик, сформованим ставленням до професії, готовністю до професійної діяльності, зумовлені метою та психологічними особливостями професійної діяльності майбутніх фахівців (Шевченко, Волобуєва, 2022).

Учасники. Дослідження проводилося в 2020-2021 роках на базі професійно-технічних училищ міст Мелітополя й Запоріжжя. Дослідницьку вибірку склали студенти III–IV курсів, які навчаються за спеціальностями: “8211 – Верстатник широкого профілю” (n=46), “7433 – Кравець” (n=50), “7136 – Монтажник санітарно-технічних систем і устаткування” (n=45), “7231 – Слюсар з ремонту колісних транспортних засобів” (n=62), “5122 – Кухар” (n=57) та “5220 – Продавець” (n=44). Дослідницька вибірка формувалася шляхом рандомізації. Загальна кількість респондентів – 304 особи (154 юнака; 150 юнок) віком 17–19 років.

З метою комплексного кількісного, якісного та порівняльного аналізування розвитку складових особистісно-професійної ідентичності вибірку було поділено на дві групи відповідно до професійної спеціалізації. I група – технічна (“Верстатник широкого профілю”, “Монтажник санітарно-технічних систем і устаткування”, “Слюсар з ремонту колісних транспортних засобів”). Кількість респондентів – 153 особи. II група – сфера послуг (“Кравець”, “Кухар”, “Продавець”). Кількість респондентів – 151 особа.

Організація дослідження. Емпіричне дослідження психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності у здобувачів професійно-технічної освіти проводилося у три етапи.

Перший етап: здійснення теоретичного аналізування психолого-педагогічної літератури з теми дослідження, обґрунтування структурної моделі особистісно-професійної ідентичності та психолого-педагогічних умов її формування у здобувачів професійно-технічної освіти.

Другий етап: формування надійного пакету психодіагностичних методик і дослідницької

conditions of its formation in vocational students; mathematical and statistical methods.

Psychodiagnostic tools comprised the following methods: “Individual socio-professional demand” (B. Yasko, Ye. Kharytonova, (Kharytonova, 2014), “Personal identity test” (L. Schneider (Schneider, 2019), “Reflexivity development test” (A. Karpov (Karpov, 2003), “Multidimensional and functional responsibility test (OTV-70)” (V. Priadein (Priadein, 2014), “Professional readiness” (A. Cherniavska (Cherniavska, 2001), “Methodology for diagnosing behavioral activity type” (L. Vasserman, N. Humeliuk (Suntsova, Kozhevnykova, 2012).

Statistical analysis of experimental data was carried out using IBM SPSS v. 20: quantitative and qualitative analysis of the research findings, descriptive statistics (calculation of mean values, finding the percentage distribution), the Kolmogorov-Smirnov test, and the Pearson correlation coefficient.

Results

Let us consider the results of the study of psychological and pedagogical conditions for the formation of vocational students’ personal and professional identity. The data obtained by the method of B. Yasko, Ye. Kharitonova (Kharitonova, 2014) – the scale “Belonging to a professional community” – is presented in Tabl. 1.

Table 1. Indexes of emotional perception of belonging to a professional community

Таблиця 1. Показники емоційного сприйняття приналежності до професійної спільноти

Group I Група I		Group II Група II	
Specialty Спеціальність	Indexes (points) Показники (бали)	Specialty Спеціальність	Indexes (points) Показники (бали)
Machine Operator Верстатник	18.3	Tailor	18.2
Fitter Монтажник	16.89	Chef	17.2
Technician Слюсар	17.39	Seller	16.61
Mean (M) Середнє значення (M)	17.53	Mean (M)	17.34

вибірки, проведення емпіричного дослідження особливостей прояву особистісно-професійної ідентичності та психолого-педагогічних умов її формування.

Третій етап: кількісна обробка, якісне аналізування й інтерпретація результатів дослідження, аналізування методів розвитку особистісно-професійної ідентичності.

Процедура та інструменти. Методи дослідження: теоретичні: аналізування, порівняння, систематизація, узагальнення літературних наукових джерел і даних експериментальних досліджень; емпіричні: психодіагностичні методики для дослідження складових особистісно-професійної ідентичності та психолого-педагогічних умов її формування у здобувачів професійно-технічної освіти; математико-статистичні методи.

Психодіагностичний інструментарій склали такі методики: “Соціально-професійна затребуваність особистості” (Б. Ясько, Є. Харитоновна (Харитоновна, 2014); “Методика дослідження особистісної ідентичності” (Л. Шнейдер (Шнейдер, 2019); “Методика діагностики рівня розвитку рефлексивності” (А. Карпов (Сенчина, 2019); “Багатовимірно-функціональна діагностика відповідальності” ОТВ-70 (В. Прядеїн (Прядеїн, 2014); “Професійна готовність” (А. Чернявська (Демченко, 2018); “Методика діагностики типу поведінкової активності” (Л. Вассерман, Н. Гумелюк (Горенко, 2022).

Статистичне аналізування експериментальних даних здійснювалося на базі пакету статистичних програм IBM SPSS v. 20: кількісне і якісне аналізування результатів дослідження, описова статистика (обчислення середніх значень, знаходження процентного розподілу), критерій Колмогорова-Смирнова, кореляційний аналіз за К. Пірсоном.

Результати

Розглянемо результати дослідження психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійної освіти. Отримані дані за методикою Б. Ясько, Є. Харитоновної (Харитоновна, 2014) – шкала “Приналежність до професійного співтовариства” – представлено в табл. 1.

High indexes are recorded in the students obtaining a degree in the specialties “Machine Operator” and “Tailor”. High indexes on the scale show a differentiated self-perception as a representative of a particular professional community and, hence, a positive emotional attitude towards themselves and the values of a specific activity area, as well as toward people who produce and consume some products of labor.

Indexes of the representatives of other specialties were within a medium level of development. This demonstrates uncertainty about their professionalism, lack of differentiation in understanding the value of performance results for people and society, and an unformed attitude toward themselves and professional values.

To check the assumption that emotional-positive perception of belonging to a professional community is a condition for the formation of personal and professional identity, correlation analysis was conducted using the Pearson correlation ($n=304$). The use of parametric methods of statistical analysis is due to the normal distribution of specific criteria in the sample (according to the Kolmogorov-Smirnov test).

Following the results of the correlation analysis, there were positive relations between the emotional-positive perception of belonging to a professional community and such variables as ($R=.113$; $p\leq.05$):

Awareness of belonging to a professional community ($R=.602$; $p\leq.01$). This means that the emotional-positive perception of belonging to a professional community moderately contributes to the assimilation of group goals and values and a positive attitude towards oneself and colleagues.

A formed attitude to the profession ($R=.226$; $p\leq.01$). The higher the degree of perception of belonging to a professional community, the more future specialists are satisfied with the chosen specialty.

Autonomy ($R=.234$; $p\leq.01$); *planning* ($R=.154$; $p\leq.05$); *decision making* ($R=.290$; $p\leq.01$). Such data show that the emotional-positive perception of belonging to a professional community has a weak statistically significant positive relationship with the respondents’ readiness for professional activity.

Показники в межах високого рівня зафіксовано у здобувачів освіти за спеціальностями “Верстатник широкого профілю” та “Кравець”. Високі показники за шкалою вказують на диференційоване уявлення про себе як представника певного професійного співтовариства й у зв’язку з цим позитивне емоційне ставлення до себе та цінностей цієї галузі праці, до людей, які виробляють і споживають певні продукти праці.

Показники представників інших спеціальностей діагностовано в межах середнього рівня розвитку. Це вказує на невпевненість щодо власного професіоналізму, недостатню диференційованість розуміння цінності результату діяльності для людей і суспільства, не остаточно сформоване ставлення до себе та цінностей обраної галузі праці.

З метою перевірки припущення про те, що емоційно-позитивне сприйняття приналежності до професійної спільноти є умовою формування особистісно-професійної ідентичності, було проведено кореляційний аналіз за допомогою кореляції Пірсона ($n=304$). Використання параметричних методів статистичного аналізування зумовлене нормальним розподілом досліджуваних ознак за вибіркою (за даними тесту Колмогорова-Смирнова).

За результатами кореляційного аналізу було зафіксовано наявність позитивних взаємозв’язків між емоційно-позитивним сприйняттям приналежності до професійної спільноти й такими змінними ($R=.113$; $p\leq.05$):

Усвідомлення приналежності до професійного співтовариства ($R=.602$; $p\leq.01$). Це означає, що емоційно-позитивне сприйняття приналежності до професійної спільноти помірно сприяє прийняттю мети і цінностей групи, позитивному ставленню до себе та колег.

Сформоване ставлення до професії ($R=.226$; $p\leq.01$). Чим вища міра сприйняття приналежності до професійної спільноти, тим більше майбутні фахівці задоволені обраною спеціальністю.

Автономність ($R=.234$; $p\leq.01$); *планування* ($R=.154$; $p\leq.05$); *прийняття рішень* ($R=.290$; $p\leq.01$). Такі дані означають, що емоційно-позитивне сприйняття приналежності до професійної спільноти має слабкий статистично

The results of correlation analysis indicate that emotional and positive perception of belonging to a professional community can be a condition for the formation of personal and professional identity of future specialists.

Another condition for the formation of personal and professional identity is positive self-perception as a subject of professional activity. The research findings on the "Self-attitude" scale are presented in Tabl. 2.

Table 2. Indexes of the professional self-attitude of vocational students

Таблиця 2. Показники професійного самоствавлення здобувачів освіти

Group I Група I		Group II Група II	
Specialty Спеціальність	Indexes (points) Показники (бали)	Specialty Спеціальність	Indexes (points) Показники (бали)
Machine Operator Верстатник	18.3	Tailor	18.2
Fitter Монтажник	16.89	Chef	17.2
Technician Слюсар	17.39	Seller	16.61
Mean (M) Середнє значення (M)	17.53	Mean (M)	17.34

The scale characterizes self-attitude of an individual conditioned by their importance as a professional for others. Students obtaining a degree in the specialties "Chef" and "Tailor" have indexes within a high level that shows their positive self-assessment as professionals. The students of other specialties had medium indexes. Such respondents are generally satisfied with the way they are treated as specialists, but their attitude toward their performance is driven by the assessment of others.

According to the results of the correlation analysis, there were positive correlations between positive self-perception as a subject of professional activity and the following variables ($R=.105$; $p\leq.05$):

Awareness of belonging to a professional community ($R=.451$; $p\leq.01$). Positive self-perception as a subject of professional activity

достовірний позитивний зв'язок із готовністю респондентів до професійної діяльності.

Результати кореляційного аналізу свідчать про те, що емоційно-позитивне сприйняття приналежності до професійної спільноти може виступати умовою формування особистісно-професійної ідентичності майбутніх фахівців.

Наступна визначена умова формування особистісно-професійної ідентичності – позитивне сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності. Результати дослідження за шкалою "Самоствавлення" представлено в табл. 2.

Шкала характеризує самоствавлення особи, зумовлене її значущістю як професіонала для оточуючих. Показники в межах високого рівня зафіксовані в здобувачів спеціальностей "Кухар" і "Кравець", що вказує на позитивну оцінку себе як фахівця. Показники у здобувачів інших спеціальностей зафіксовано в межах середнього рівня прояву. Такі респонденти в цілому задоволені ставленням до них як до фахівця, але їхнє ставлення до результатів своєї праці зумовлене оцінкою з боку оточуючих.

За результатами кореляційного аналізу було зафіксовано наявність позитивних взаємозв'язків між позитивним сприйняттям себе як суб'єкта професійної діяльності й такими змінними ($R=.105$; $p\leq.05$):

Усвідомлення приналежності до професійного співтовариства ($R=.451$; $p\leq.01$). Позитивне сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності сприяє прийняттю мети і цінностей групи, позитивному ставленню до себе та колег.

Самоототожнення з професією, уявлення про бажане професійне майбутнє ($R=.365$; $p\leq.01$). Очевидно, позитивне професійне сприйняття сприяє формуванню адекватної оцінки професійного Я і результатів своєї діяльності.

Сформоване ставлення до професії ($R=.208$; $p\leq.01$). Чим вищою є міра позитивного сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності, тим більше майбутні фахівці задоволені обраною спеціальністю.

Автономність ($R=.336$; $p\leq.01$); *планування* ($R=.166$; $p\leq.05$); *прийняття рішень* ($R=.285$; $p\leq.01$). Такі дані означають, що позитивне професійне сприйняття, хоча і слабо, але

contributes to the acceptance of a group purpose and values and a positive attitude towards oneself and colleagues.

Self-identification with the profession, a vision of the desirable professional future ($R=.365$; $p\leq.01$). Positive professional perception assists in shaping an adequate assessment of professional Self and performance results.

A formed attitude to the profession ($R=.208$; $p\leq.01$). The higher the degree of positive self-perception as a subject of professional activity, the more future specialists are satisfied with the chosen specialty.

Autonomy ($R=.336$; $p\leq.01$); *planning* ($R=.166$; $p\leq.05$); *decision making* ($R=.285$; $p\leq.01$). Such data mean that positive professional perception is slightly interrelated with the subjects' readiness for professional activity.

The results of correlation analysis indicate that positive self-perception as a subject of occupational activity can be a condition for the formation of personal and professional identity of students.

Let's move to the results of studying another professionally important quality of the future specialist – responsibility. The data obtained by the method of V. Priadein (2014) are presented in Tabl. 3.

Table 3. Indexes of responsibility in the investigated groups

Таблиця 3. Показники розвиненості відповідальності в досліджуваних групах

Group I Група I		Group II Група II	
Specialty Спеціальність	Indexes (points) Показники (бали)	Specialty Спеціальність	Indexes (points) Показники (бали)
Machine Operator Верстатник	19.35	Tailor кравець	18.12
Fitter Монтажник	19.58	Chef кухар	18.04
Technician Слюсар	18.55	Seller продавець	19.05
Mean (M) Середнє значення (M)	19.16	Mean (M)	18.41

Responsibility in its most general form is generally regarded as keeping a promise based on an independently made decision, conscience

взаємопов'язане з готовністю досліджуваних до професійної діяльності.

Результати кореляційного аналізу вказують на те, що позитивне сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності може бути умовою формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів освіти.

Перейдемо до результатів дослідження наступної професійно-важливої якості майбутнього фахівця – відповідальності. Дані, отримані за методикою В. Прядеїна (Прядеин, 2014), представлені в табл. 3.

Відповідальність у найзагальнішому вигляді розглядається як виконання обіцяного на основі самостійно прийнятого рішення, совісті й обов'язку, як орієнтир і складова професійної ідентичності. Дані діагностики свідчать про нейтральність, ситуативний прояв відповідальності в переважній частині досліджуваних, ситуативну самостійність, необхідність додаткового контролю, що гарантує завершення розпочатого.

За результатами кореляційного аналізу зафіксовано наявність позитивних взаємозв'язків між рівнем розвитку відповідальності й такими змінними.

Самоотожнення з професією, уявлення про бажане професійне майбутнє ($R=.447$; $p\leq.01$). Це означає, що міра відповідальності сприяє формуванню адекватної оцінки професійного Я та результатів своєї діяльності.

Сформоване ставлення до професії ($R=.279$; $p\leq.01$). Розвиненість відповідальності майбутніх фахівців має слабкий позитивний статистично достовірний зв'язок із задоволеністю обраною спеціальністю.

Автономність ($R=.266$; $p\leq.05$). Це означає, що висока міра відповідальності слабо взаємопов'язана зі здатністю досліджуваних до самостійного, усвідомленого здійснення значущих виборів і рішень, здатності оцінювати й приймати можливі ризики.

Результати кореляційного аналізу вказують на те, що високий рівень розвитку відповідальності може бути умовою формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів освіти.

Розглянемо результати дослідження такої умови формування ідентичності, як наявність

and duty and as a guide and component of professional identity. The test data prove neutrality, a situational manifestation of responsibility in most research participants, situational independence, and the need of additional control, which guarantees task completion.

According to the results of the correlation analysis, there were positive correlations between responsibility development and the below variables.

Self-identification with the profession, a vision of the desirable professional future ($R=.447$; $p\leq.01$). This means that responsibility contributes to the formation of an adequate assessment of professional Self and performance results.

A formed attitude to the profession ($R=.279$; $p\leq.01$). The responsibility level of future specialists has a weak positive statistically significant correlation with the satisfaction of the chosen specialty.

Autonomy ($R=.266$; $p\leq.05$). This means that a high degree of responsibility is poorly correlated with the subjects' ability to make meaningful choices and decisions independently and consciously and the ability to assess and take potential risks.

The results of correlation analysis show that a high level of responsibility development can be a condition for the formation of personal and professional identity of students.

Let's consider the findings of the study of such a condition of identity formation as the availability of a reflective learning space. A reflective learning space is a set of semantic, organizational, and content factors, under which a field for a free conscious choice of prospects in terms of values, forms and means of self-development is opened for students and thus, an opportunity to elaborate original way of creative life (Shevchenko, 2022).

The data obtained by the method of A. Karpov (2003) are presented in Tabl. 4.

In terms of the differentiation of the results obtained, the indexes of Group I are within the range of a low level of reflexivity development. This indicates that the respondents are less likely to reflect on their activities and the actions of other people and find out the causes and consequences of their past, present, and future actions.

рефлексивного навчального простору. Рефлексивний навчальний простір є сукупністю смислових, організаційних і змістових чинників, в умовах якого для здобувачів освіти відкривається можливе поле для вільного усвідомленого вибору перспектив у плані цінностей, форм і засобів саморозвитку, здійснюється можливість виробити свій індивідуальний спосіб життєтворчості (Шевченко, 2022).

Дані, отримані за методикою А. Карпова (Сенчина, 2019), представлені в табл. 4.

Виходячи з диференціювання отриманих результатів, показники Групи I знаходяться в діапазоні низького рівня розвитку рефлексивності. Це свідчить про те, що досліджуваним меншою мірою властиво замислюватися над власною діяльністю і вчинками інших людей, з'ясовувати причини та наслідки своїх дій як у минулому, так у теперішньому й майбутньому.

Показники Групи II є значно вищими, відображають середній рівень розвитку рефлексивності: респондентам властиво замислюватися над тим, що відбувається, над причинами своїх дій і вчинків інших людей, над їхніми наслідками, вони намагаються планувати свою діяльність і розглядають різні варіанти при ухваленні рішення.

За результатами кореляційного аналізу було зафіксовано наявність позитивних взаємозв'язків між рівнем прояву рефлексивності й такими змінними.

Самоотожнення з професією, уявлення про бажане професійне майбутнє ($R=.141$; $p\leq.05$). Очевидно, високий рівень розвитку рефлексивності сприяє формуванню адекватної оцінки професійного Я і результатів своєї діяльності.

Усвідомлення унікальності "Я" при наявності приналежності до соціальної реальності ($R=.198$; $p\leq.01$). Чим вищий ступінь рефлексивності особистості, тим більш сформована особистісна ідентичність.

Ергічність ($R=.133$; $p\leq.05$). Такі дані означають, що рівень рефлексивності має слабкий статистично значущий зв'язок із розвиненістю в досліджуваних такої професійно-важливості якості, як відповідальність.

Планування ($R=.198$; $p\leq.01$); *прийняття рішень* ($R=.268$; $p\leq.01$). Такі дані означають,

Table 4. Indexes of reflexivity development in the investigated groups

Таблиця 4. Показники розвитку рефлексивності в досліджуваних групах

Group I Група I			Group II Група II		
Specialty Спеціальність	Indexes, (points) Показники (бали)	Standard nine Стени	Specialty Спеціальність	Indexes, (points) Показники (бали)	Standard nine Стени
Machine Operator Верстатник	108.26	3	Tailor	114.56	4
Fitter Монтажник	110.22	3	Chef	112.3	3
Technician Слюсар	110.16	3	Seller	115.52	4
Mean (M) Середнє значення (M)	109.55	3	Mean (M)	114.13	4

The indexes of Group II are much higher – they reflect a medium level of reflexivity development: the respondents tend to speculate on what is happening, the reasons for their actions and the actions of other people, involving their consequences; they try to plan their activities and consider different options when making a decision.

Based on the results of the correlation analysis, positive relationships between reflexivity manifestation and the following variables were established.

Self-identification with the profession, a vision of the desirable professional future ($R=.141$; $p\leq.05$). A high level of reflexivity contributes to the formation of an adequate assessment of professional Self and performance.

Awareness of “self-uniqueness” in the presence of belonging to social reality ($R=.198$; $p\leq.01$). The higher the degree of individual reflexivity, the more formed personal identity is.

Ergicity ($R=.133$; $p\leq.05$). It means that the level of reflexivity has a weak statistically significant correlation with maturity in participants of such a professionally important quality as responsibility.

Planning ($R=.198$; $p\leq.1$); *decision making* ($R=.268$; $p\leq.01$). Such data represent that an individual’s reflexivity has a weak statistically significant correlation with their readiness for professional activity.

The results of correlation analysis indicate that the availability of reflective space can be

що рефлексивність особистості слабко статистично значуще взаємопов’язана з її готовністю до професійної діяльності.

Результати кореляційного аналізу свідчать про те, що наявність рефлексивного простору може виступати умовою формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів освіти.

Наступною умовою формування особистісно-професійної ідентичності є розвиток мотиваційної активності до реалізації себе у вибраній професії. За допомогою методики Л. Вассермана, Н. Гумелюка (Горенко, 2022) було проведено діагностику типу поведінкової активності респондентів (табл. 5).

Згідно з отриманими даними для досліджуваних обох груп характерний тип поведінкової активності АБ: “Верстатник”, “Монтажник”, “Слюсар”, “Кравець”, “Кухар”, “Продавець”. Ця стратегія характеризує емоційно стабільну, активну, здатну пристосуватися до різних видів діяльності, стійку до впливів стресогенних чинників особистість.

Показники прояву стратегії поведінкової активності А1 зафіксовано в однаковому числовому діапазоні в обох групах досліджуваних (I – 3.92%; II – 4.64%). Така стратегія характеризує енергійну особистість із високою діловою активністю, яка прагне успіху й лідерства.

Стратегія поведінкової активності Б1, характерна для 15.03% досліджуваних I групи й 15.89% – II, характеризує раціональну,

a condition for the formation of a student's personal and professional identity.

Another condition for the formation of personal and professional identity is the generation of motivation to fulfil one's professional potential. Using the technique by L. Vasserman, N. Humeliuk (Suntsova & Kozhevnykova, 2012), the respondents' type of behavioral activity was analyzed (Tabl. 5).

Table 5. Behavioral activity indexes in the investigated groups

Таблиця 5. Показники поведінкової активності в досліджуваних групах

Group I Група I		Group II Група II	
Specialty Спеціальність	Indexes (points) Показники (бали)	Specialty Спеціальність	Indexes (points) Показники (бали)
Machine Operator Верстатник	425.22	Tailor крavecь	432.04
Fitter Монтажник	416.8	Chef кухар	420.96
Technician Слюсар	431.26	Seller продавець	411.59
Mean (M) Середнє значення (M)	424.43	Mean (M)	421.53

According to the data obtained, both groups are characterized by the AB type of behavioral activity: Machine Operator, Fitter, Technician, Tailor, Chef, and Seller. The relevant strategy characterizes an emotionally stable and active person able to adapt to various activities and resist the effects of stress factors.

Indexes of the manifestation of A1 behavioral activity were recorded in the same numerical range in both investigated groups (I – 3.92%; II – 4.64%). Such a strategy characterizes an energetic individual with high business activity striving for success and leadership.

The strategy of B1 behavioral activity, characteristic of 15.03% of Group I and 15.89% – II, characterizes a rational, cautious, leisurely, and moderate individual.

The strategy of AB behavioral activity, as we noted, is dominant among the respondents (I – 81.05%; II – 79.47%). The results obtained are atypical for the subjects of their age category.

обережну, неспішну особистість із помірною активністю.

Стратегія поведінкової активності АБ, як ми відзначили раніше, є домінуючою в досліджуваних (I – 81.05%; II – 79.47%). Отримані результати є нетиповими для досліджуваних цієї вікової категорії. Специфіка соціальної ситуації розвитку юнацького віку характеризується тим, що людина досягає піку у своєму фізичному розвитку, є витривалою та енергійною.

Враховуючи відсутність досліджуваних із типом активності А та незначну кількість досліджуваних з типом активності А1, можна сказати, що респондентам досліджуваної вікової категорії не вистачає енергійності, прояву високої ділової активності, мотивації досягнення, амбітності, мотиваційної активності до реалізації себе у вибраній професії.

Результати кореляційного аналізу дозволили встановити позитивні взаємозв'язки між рівнем прояву мотиваційної (поведінкової) активності й такими змінними.

Самоототожнення з професією, уявлення про бажане професійне майбутнє ($R=.171$; $p\leq.05$). Очевидно, високий рівень прояву активності в отриманні професії сприяє формуванню адекватної оцінки професійного Я і результатів своєї діяльності.

Ергічність ($R=.162$; $p\leq.05$). Такі дані означають, що рівень прояву активності особистості суттєво впливає на розвиненість динамічного компонента відповідальності, що характеризує самостійність, відсутність необхідності додаткового контролю, ретельність виконання важких і відповідальних завдань.

Сформоване ставлення до професії ($R=.172$; $p\leq.05$). Висока міра прояву мотиваційної активності майбутніх фахівців має слабкий статистично значущий позитивний кореляційний зв'язок із задоволеністю обраною спеціальністю.

Прийняття рішень ($R=.191$; $p\leq.05$). Такі дані означають, що мотиваційна активність особистості до реалізації себе в обраній професії слабо взаємопов'язана з її здатністю до прийняття самостійних відповідальних рішень.

Результати кореляційного аналізу свідчать про те, що розвиток мотиваційної активності до реалізації себе у вибраній професії

The specifics of the social situation of adolescent development are characterized by the fact that a person reaches a peak in their physical development and is enduring and energetic.

Taking into consideration the lack of subjects with the A activity type and few participants with the A1 type, it can be said that the respondents of the investigated age category lack energy, a manifestation of high business activity, achievement motivation, ambition, and motivational activity to fulfil their professional potential.

The results of correlation analysis made it possible to establish positive correlations between the manifestation of motivational (behavioral) activity and the below variables.

Self-identification with the profession, a vision of the desirable professional future ($R=.171$; $p\leq.05$). A high level of activity manifestation contributes to the formation of an adequate assessment of professional Self and performance outcomes.

Ergicity ($R=.162$; $p\leq.05$). Such data mean that the level of activity manifestation significantly affects the development of a dynamic component of responsibility, which characterizes independence, the lack of necessity for additional control, and thoroughness in performing challenging and responsible tasks.

A formed attitude to the profession ($R=.172$; $p\leq.05$). A high level of the motivational activity of future specialists has a weak statistically significant positive correlation with satisfaction with a vocational choice.

Decision making ($R=.191$; $p\leq.05$). Such data mean that the motivational activity of an individual to fulfil their professional potential is poorly correlated with their ability to make independent and responsible decisions.

The results of correlation analysis show that the development of motivational activity to fulfil one's professional potential can be a condition for the formation of personal and professional identity of students.

Thus, the finding of the research and correlation analysis of the data confirmed the working hypothesis.

Discussion

The results obtained are consistent with the data of our previous study (Shevchenko &

може виступати умовою формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів освіти.

Отже, результати проведеного дослідження й кореляційного аналізу даних підтвердили робочу гіпотезу.

Дискусія

Отримані результати суголосні з даними нашого попереднього дослідження (Шевченко, Волобуєва, 2022), у якому було вивчено специфіку прояву кожної складової особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійної освіти. Результати дослідження засвідчили необхідність розробки і впровадження практичних заходів цілеспрямованого формування особистісно-професійної ідентичності в учнів випускних курсів. На цьому етапі професійного становлення особистості можна достатньо адекватно визначити специфіку прояву особистісно-професійної ідентичності здобувачів освіти, оскільки зазначений етап характеризується розвитком особистісної ідентичності, становленням професійної компетентності, ознайомленням із цілісними фрагментами виробництва, їхнім предметно-технологічним і соціально-рольовим змістом. Це зумовило необхідність виокремлення й емпіричного дослідження умов формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів фахової освіти.

Відповідно до мети дослідження нами були виокремлені психолого-педагогічні умови формування особистісно-професійної ідентичності у здобувачів професійно-технічної освіти: емоційно-позитивне сприйняття приналежності до професійної спільноти, позитивне сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності, високий рівень розвитку відповідальності, наявність рефлексивного простору, розвиток мотиваційної активності до реалізації себе у вибраній професії.

Результати емпіричного дослідження підтвердили наведену теоретичну аргументацію на користь виокремлення психолого-педагогічних умов. Аналізування отриманих результатів дозволяє співвіднести їх із даними досліджень інших науковців. Зокрема, виділення емоційно-позитивного сприйняття

Volobuyeva, 2022), which dealt with the specifics of manifesting each component of vocational students' personal and professional identity. The research findings proved the need to develop and implement practical measures for the purposeful formation of personal and professional identity in graduate students. At the relevant stage of individual professional development, it is possible to adequately determine the specifics of the manifestation of students' personal and professional identity since the stage is characterized by the development of personal identity, the formation of professional competence, familiarization with integral fragments of production, their subject-technological and socio-role content. Thus, it necessitated the identification and empirical study of conditions for the formation of personal and professional identity of vocational students.

Following the research purpose, psychological and pedagogical conditions for the formation of personal and professional identity of vocational students were determined: emotional and positive perception of belonging to a professional community, positive self-perception as a subject of professional activity, a high level of responsibility development, the availability of a reflective space, and the development of motivational activity to fulfil one's professional potential.

The empirical findings confirmed the theoretical argumentation in favor of highlighting psychological and pedagogical conditions. Analysis of the results obtained allows for correlating them with the research data of other scientists. In particular, the separation of emotional-positive perception of belonging to a professional community as a condition for the development of personal and professional identity (see Tabl. 1) is confirmed by the data of L. Shneider (2019), under which self-identification of an individual as a member of a specific social category is one of the processes of the development of an individual's professional identity, in addition to the assimilation of general group characteristics and norms and their use as behavior regulators.

Personal and professional identity, on the one hand, is associated with an individual's membership in a particular group, and on

приналежності до професійної спільноти як умови розвитку особистісно-професійної ідентичності (див. табл. 1) підтверджено даними Л. Шнейдер (2019), згідно з якими самовизначення людини як члена певної соціальної категорії є одним із процесів становлення професійної ідентичності особистості, поряд із привласненням загальногрупових характеристик і норм, використанням їх як регуляторів своєї поведінки.

Особистісно-професійна ідентичність, з одного боку, пов'язана з певним груповим членством індивіда, а з іншого – є феноменом особистісної самосвідомості. В особистісно-професійній ідентичності відбиваються уявлення особистості про те, якою вона повинна бути, що вміти робити і як поводитися в професійному співтоваристві для того, щоб ефективно реалізувати себе в професії. Самоставлення є одним із важливих чинників, що впливає на прагнення до самовдосконалення. Характер цієї якості суттєво впливає на вектор та інтенсивність процесу саморозвитку, оскільки усвідомлення власної цінності, зокрема професійної, спонукає людину рефлексувати з приводу перспектив професійного й особистісного зростання і прагнути до реалізації своїх планів. Позитивне стійке самоставлення підвищує рівень свідомості життя, створює передумови для творчої самореалізації та самовдосконалення, закладає основу для постановки і досягнення професійних та життєвих цілей, що загалом сприяє саморозвитку майбутніх фахівців (Демченко, 2018). Отже, виокремлення позитивного сприйняття себе суб'єктом професійної діяльності як умова формування особистісно-професійної ідентичності знайшло своє підтвердження (див. табл. 2).

Аналізування літератури з проблеми дослідження дозволяє дійти висновку, що ініціювання становлення особистісно-професійної ідентичності значною мірою залежить від міри відповідальності, яку фахівець готовий на себе взяти, від реалізації вибору векторів подальшого професійного просування (див. табл. 3). Виділення відповідальності як умови формування особистісно-професійної ідентичності перекликається з результатами, отриманими

the other hand, it is a phenomenon of personal self-awareness. Personal and professional identity reflects the idea of a person about what they should be, what to do, and how to behave in a professional community to fulfill their professional potential effectively. The study of personal and professional self-development of future specialists, conducted under the leadership of Zh. Haranina et al. (2019), established that self-attitude is one of the important factors affecting the desire for self-improvement. The nature of the mentioned quality significantly affects the vector and intensity of the self-development process since the awareness of personal value, including a professional one, encourages a person to reflect on the prospects for professional and personal growth and strive to implement their plans. Positive and sustainable self-attitude increases the level of awareness of life, creates preconditions for creative self-realization and self-improvement, and lays the groundwork for setting and achieving professional and life goals that generally contributes to the self-development of future specialists. Thus, the individualization of positive self-perception by the subject of professional activity as a condition for the formation of personal and professional identity was confirmed (see Tabl. 2).

Analysis of the relevant literature allows concluding that the initiation of the formation of personal and professional identity largely depends on the responsibility degree that a specialist is ready to take and on the implementation of the choice of vectors for further professional advancement (see Tabl. 3). The separation of responsibility as a condition for the formation of personal and professional identity corresponds to the results obtained by A. Rasumna (2018). According to her research, in a situation in which persons are aware of belonging to a certain profession and professional group, they are characterized by professionally-oriented motivational attitudes, readiness for responsibility for professional activity, and readiness for self-development and self-improvement in a specific field.

The election of a reflective space (see Tabl. 4) as a pedagogical condition for the formation of personal and professional identity correlates with the research findings of K. Torop (2008).

A. Разумною (2018). За даними досліджень ученої, у ситуації, коли особистість усвідомлює приналежність до певної професії і професійної групи, їй властиві професійно зорієнтовані мотиваційні настановлення, готовність до відповідальності за професійну діяльність, готовність до саморозвитку й самовдосконалення в певній галузі.

Виокремлення рефлексивного простору (див. табл. 4) як педагогічної умови формування особистісно-професійної ідентичності суголосно з результатами досліджень К. Тороп (2008). Аналізування даних дослідження авторки показало, що професійна ідентичність розвивається в ході професійного навчання в просторі процесів рефлексії, самовизначення, персоналізації; найвищий рівень рефлексивності є чинником найбільш сформованої професійної ідентичності, що характеризується глибоким усвідомленням змісту професійної діяльності, а також високою креативністю.

Визначення мотиваційної активності до реалізації себе у вибраній професії як умови формування особистісно-професійної ідентичності (див. табл. 5) також знаходить підтвердження в результатах досліджень інших науковців. Так, за даними Л. Шнейдер (2019), структура професійної ідентичності особистості складається як результат цілеспрямованої професійної активності студентів. Професійна ідентичність як образ професії формується в початковий період навчання у закладі освіти, але її переструктурування відбувається у зв'язку з прийняттям на себе відповідальності за вибір шляхів підготовки для реалізації професійної мети та її конкретного досягнення. Різниця в професійних уявленнях студентів пов'язана зі спеціалізацією. Професійна ідентичність відповідає рівню внутрішньої активності, тобто відстежується в особистісній значущості професійної активності для людини.

Висновки

Представлено результати дослідження специфіки психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності у здобувачів професійної освіти:

Analysis of her research data showed that professional identity develops during professional training amidst reflection, self-identification, and personalization; the highest level of reflectivity is a factor in the most formed professional identity characterized by a deep awareness of the essence of professional activity and high creativity.

The determination of motivational activity to fulfil professional potential as a condition for the formation of personal and professional identity (see Table 5) is also confirmed in the research results of other scientists. Thus, according to Shneider (2019), the structure of professional identity of a person is formed as a result of purposeful professional activity of students. Professional identity as an image of a profession is formed during the initial training period at an educational institution, and its restructuring occurs given the assumption of responsibility for choosing training paths for achieving a professional goal and its specific accomplishment. The difference in students' professional visions is associated with their specialization. Professional identity corresponds to internal activity, that is, it is evident in the personal significance of professional activity for an individual.

Conclusions

The results of the study of the specifics of psychological and pedagogical conditions for the formation of personal and professional identity in vocational students are presented: emotional and positive perception of belonging to a professional community, positive self-perception as a subject of professional activity, a high level of responsibility development, the availability of a reflective space, the development of motivational activity to realize personal potential in the chosen profession. A correlation analysis was conducted to clarify possible correlations between the mentioned conditions and structural components of personal and professional identity. The results of the study and correlation analysis confirmed the assumption that the formation of personal and professional identity of vocational students is influenced by psychological and pedagogical conditions ($p \leq .05$; $p \leq .01$).

The originality of empirical research is that the phenomenon of personal and professional identity and psychological and pedagogical

емоційно-позитивного сприйняття приналежності до професійної спільноти, позитивного сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності, високого рівня розвитку відповідальності, наявності рефлексивного простору, розвитку мотиваційної активності до реалізації себе у вибраній професії. Здійснено кореляційний аналіз із метою з'ясування можливих зв'язків між виокремленими умовами та структурними складовими особистісно-професійної ідентичності. Результати проведеного дослідження й кореляційного аналізу даних підтвердили припущення про те, що на формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти впливають визначені психолого-педагогічні умови ($p \leq .05$; $p \leq .01$).

Оригінальність емпіричного дослідження полягає в тому, що вперше досліджено феномен особистісно-професійної ідентичності та психолого-педагогічні умови його формування. Практична значущість отриманих матеріалів полягає в тому, що вони можуть використовуватися в процесі викладання навчальних курсів, у галузі особистісно-професійного розвитку, у консультативній роботі зі здобувачами освіти й діючими фахівцями.

Перспективним напрямом розвитку наукової проблематики вважаємо розробку й апробацію програми психологічного супроводу формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти.

Список використаних джерел

- Борисюк А. С. Професійна ідентичність медичного психолога: соціально-психологічний аналіз: монографія. Чернівці: Книги XXI, 2010. 440 с. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apcnim_2014_1_19
- Демченко В. В. Формування готовності до професійного самовдосконалення майбутніх учителів фізичної культури : дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.04. Кропивницький, 2018. 225 с. <https://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/21846>
- Горенко М. В. Гендерні особливості формування готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри : дис. ... д. філософ: 053 – Соціальні та поведінкові науки. Психологія. Умань, 2022. 266 с.
- Erikson E. H. Identity, youth and crisis. New York: W. W. Norton Company, 1968. 336 p.

conditions for its formation are investigated for the first time. The practical significance of the findings is that they can be helpful for teaching training courses, personal and professional development, and advisory work with students and practicing specialists.

The development and testing of a psychological support program for the formation of personal and professional identity of vocational students are a promising direction in examining a range of scientific problems.

References

- Borysiuk, A. S. (2010). Profesiina identychnist medychnoho psykholoha: sotsialno-psykholohichniy analiz: monohrafiia [*Professional identity of a medical psychologist: socio-psychological analysis: monograph*]. Chernivtsi: Knyhy – XXI.
- Demchenko, V. V. (2018). Formuvannya hotovnosti do profesiinoho samovdoskonalennia maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury [Formation of Readiness for Professional Self-Improvement of Future Teachers of Physical Culture]. *Thesis of the candidate of pedagogical sciences: 13.00.04*. Kropyvnytskyi. <https://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/21846>
- Horenko, M. V. (2022). Henderni osoblyvosti formuvannya hotovnosti maibutnikh psykholohiv do zdiisnennia profesiinoy kariery [Gender Specifics of the Formation of the Readiness of Future Psychologists to Pursue a Professional Career]. *Doctor of Philosophy thesis: 053 - Social and behavioral sciences. Psychology*. Uman.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity, youth and crisis*. New York: W. W. Norton Company.
- Kharitonova, E. V. (2014). Psihologiya sotsialno-profesionalnoy vstrebovannosti lichnosti [*Psychology of the socio-professional demand for the individual*]. Moscow: Institut psihologii RAN.
- Fitzgerald, A. (2020). Professional identity: A concept analysis. *Nursing Forum*, 55, 447-472. <https://doi.org/10.1111/nuf.12450>
- Hudimova, A., Popovych, I., Savchuk, O., Liashko, V., Pyslar, A., & Hrys, A. (2021). Research on the relationship between excessive use of social media and young athletes' physical activity. *Journal of Physical Education and Sport*, 21(6), 3364-3373. <https://doi.org/10.7752/jpes.2021.06456>
- Senchyna, N. H. (2019). Formuvannya pedahohichnoi refleksii uchyteliv humanitarnykh spetsialnostei u pisljadiplomnii osviti [Formation of Pedagogical Reflection of Teachers of Humanitarian Specialties in Postgraduate Education]. *Thesis of the candidate of pedagogical sciences*. Odesa. 308 p.
- Харитонова Е.В. Психология социально-профессиональной востребованности личности. М.: Институт психологии РАН, 2014. 411 с.
- Fitzgerald A. Professional identity: A concept analysis. *Nursing Forum*. 2020. Vol. 55. P. 447-472. <https://doi.org/10.1111/nuf.12450>
- Hudimova A., Popovych I., Savchuk O., Liashko V., Pyslar A., Hrys A. Research on the relationship between excessive use of social media and young athletes' physical activity. *Journal of Physical Education and Sport*. 2021. Vol. 21(6), P. 3364-3373. <https://doi.org/10.7752/jpes.2021.06456>
- Сенчина Н. Г. Формування педагогічної рефлексії учителів гуманітарних спеціальностей у післядипломній освіті : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2019. 308 с.
- Liu Q., Geertshuis S. Professional identity and the adoption of learning management systems. *Studies in Higher Education*. 2021. Vol. 46(3), P. 624-637. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1647413>
- Popovych I., Blynova O., Nass Álvarez J. L., Nosov P., Zinchenko S. A HISTORICAL DIMENSION OF THE RESEARCH ON SOCIAL EXPECTATIONS OF AN INDIVIDUAL. *Revista Notas Históricas y Geográficas*. 2021. Vol. 27. P. 190-217. <https://www.revis-tanotahistoricasygeograficas.cl/index.php/nhyg/article/view/365>
- Popovych I., Kurova A., Koval I., Kazibekova V., Maksymov M., Huzar V. Interdependence of emotionality, anxiety, aggressiveness and subjective control in handball referees before the beginning of a game: a comparative analysis. *Journal of Physical Education and Sport*. 2022. No. 22(3). P. 680-689. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.03085>
- Pratt M. G., Rockmann K. W., Kaufmann J. B. Constructing Professional Identity: The Role of Work and Identity Learning Cycles in the Customization of Identity among Medical Residents. *The Academy of Management Journal*. 2006. Vol. 49. No. 2. P. 235-262. <https://doi.org/10.5465/amj.2006.20786060>
- Прядеин В.П. Психодиагностика личности: Избранные психологические тесты: Практикум. Сургут: Сургутский гос. пед. ун-т, 2014. 215 с.
- Разумна А. Управління формуванням нормативної професійної ідентичності майбутніх медиків. Теорія і практика управління соціальними системами. 2018. № 1. С. 26-37. <https://doi.org/10.20998/2078-7782.2018.1.03>
- Шевченко Н. Ф., Волобуєва О. С. Емпіричне дослідження особистісно-професійної ідентичності здобувачів фахової передвищої освіти. *Psychology and pedagogy as sciences for the development of the cultural potential of modern society: Scientific monograph*. Riga: Baltija Publishing. 2022. С. 464-496. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-198-5-19>

- Liu, Q., & Geertshuis, S. (2021). Professional identity and the adoption of learning management systems. *Studies in Higher Education*, 46(3), 624-637. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1647413>
- Popovych, I., Blynova, O., Nass Álvarez, J. L., Nosov, P., & Zinchenko, S. (2021). A HISTORICAL DIMENSION OF THE RESEARCH ON SOCIAL EXPECTATIONS OF AN INDIVIDUAL. *Revista Notas Históricas y Geográficas*, 27, 190-217. <https://www.revistanotashistoricasygeograficas.cl/index.php/nhyg/article/view/365>
- Popovych, I., Kurova, A., Koval, I., Kazibekova, V., Maksymov, M., & Huzar, V. (2022). Interdependence of emotionality, anxiety, aggressiveness and subjective control in handball referees before the beginning of a game: a comparative analysis. *Journal of Physical Education and Sport*, 22(3), 680-689. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.03085>
- Pratt, M. G., Rockmann, K. W., & Kaufmann, J. B. (2006). Constructing Professional Identity: The Role of Work and Identity Learning Cycles in the Customization of Identity among Medical Residents. *The Academy of Management Journal*, 49(2), 235-262. <https://doi.org/10.5465/amj.2006.20786060>
- Priadeyn, V. P. (2014). Psihodiagnostika lichnosti: Izbrannyye psihologicheskie testy: Praktikum [Psychodiagnostic of personality: Selected psychological tests: Workshop]. Surgut: Surgut state pedagogical University.
- Razumna, A. (2018). Upravlinnia formuvanniam normatyvnoi profesiinoi identychnosti maibutnikh medykyv [Management of the formation of normative professional identity of future doctors]. Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemamy – Theory and practice of social systems management, 1, 26-37. <https://doi.org/10.20998/2078-7782.2018.1.03>
- Shevchenko, N. F., & Volobuyeva O. S. (2022). Empirychne doslidzhennia osobystisno-profesiinoi identychnosti zdobuvachiv fakhovoi peredvyshchoi osvity [Empirical research of the personal and professional identity of students of professional preliminary higher education]. In *Psychology and pedagogy as sciences for the development of the cultural potential of modern society: Scientific monograph* (pp. 464-496). Riga: Baltija Publishing <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-198-5-19>
- Shevchenko, N. F. (2022). Refleksyvniyt yak chynnyk rozvytku osobystosti psykhologa-konsultanta [Reflexivity as a factor in the personality development of a consultant psychologist]. *Zhurnal suchasnoi psykholohii – Journal of modern psychology*, 4 (27), 85-92. <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2022-4-10>
- Schellings, G., Koopman, M., Beijaard, D., & Mommers, J. Constructing configurations to capture
- Шевченко Н. Ф. Рефлексивність як чинник розвитку особистості психолога-консультанта. *Журнал сучасної психології*. 2022. № 4 (27). С. 85-92. <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2022-4-10>
- Schellings, G., Koopman, M., Beijaard, D., & Mommers, J. Constructing configurations to capture the complexity and uniqueness of beginning teachers' professional identity. *European Journal of Teacher Education*, 2021. <https://doi.org/10.1080/02619768.2021.1905793>
- Slay H. S., Smith D. A. Professional identity construction: Using narrative to understand the negotiation of professional and stigmatized cultural identities. *Human Relations*. 2011. Vol. 64(1). P. 85-107. <https://doi.org/10.1177/0018726710384290>
- Шнейдер Л.Б. Психология идентичности. 2-е изд., пер. и доп. Учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры. М.: Юрайт. 2019. 328 с.
- Tomlinson, M., Jackson, D. Professional identity formation in contemporary higher education students. *Studies in Higher Education*. 2021. Vol. 46(4), P. 885-900. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1659763>
- Тороп К. С. Усвідомлення особистісного досвіду майбутніми педагогами як чинник формування їх професійної ідентичності: автореф. дис. ... канд. психол. наук. К., 2008. 19 с.
- Вавринів О. С. Емпіричне дослідження професійної емпатії майбутніх рятувальників. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2020. №4. С. 57-71. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-4-4>
- Вельдбрехт О. О., Бовдир О. С., & Самкова О. М. Компонентна структура задоволеності роботою у медичних працівників з різними умовами праці. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2021. №6. С. 73-93. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-6-6>
- Wang, X., Zhu, J., Huo, J., Liu, M., Ye, B. Implicit professional identity: assessment and relation with explicit professional identity and well-being of pre-service teachers. *European Journal of Teacher Education*. 2022. Vol. 45(3). P. 338-355. <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1827385>
- Zaverukha O., Popovych I., Karpenko Y., Kozmenko O., Stelmakh O., Borysenko O., Hulas I., Kovalchuk Z. Dynamics of Successful Formation of Professional Identity of Future Psychologists in Higher Education Institutions. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2022. Vol. 14(1). P. 139-157. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.1/511>

**Research of psychological and pedagogical conditions
for the formation of personal and professional identity
of vocational students**

the complexity and uniqueness of beginning teachers' professional identity. *European Journal of Teacher Education*, 2021. <https://doi.org/10.1080/02619768.2021.1905793>

- Slay, H. S., & Smith, D. A. (2011). Professional identity construction: Using narrative to understand the negotiation of professional and stigmatized cultural identities. *Human Relations*, 64(1). P. 85-107. <https://doi.org/10.1177/0018726710384290>
- Shneyder, L. B. (2019). *Psihologiya identichnosti [Psychology of identity]* (2nd. ed.). Moscow: Yurait.
- Tomlinson, M., & Jackson, D. (2021). Professional identity formation in contemporary higher education students. *Studies in Higher Education*, 46(4), 885-900. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1659763>
- Torop, K. S. (2008). Usvidomlennia osobystisnoho dosvidu maibutnimy pedahohamy yak chynnyk formuvannia yikh profesiinoi identychnosti [Awareness of personal experience by future teachers as a factor in the formation of their professional identity]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv.
- Vavryniv, O. S. (2020). Empirical study of the professional empathy of future rescuers. *Insight: the psychological dimensions of society*, 4, 57-71. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-4-4>
- Veldbrekht, O. O., Bovdyr, O. S., & Samkova, O. M. (2021). The component structure of job satisfaction of medical workers with different working conditions. *Insight: the psychological dimensions of society*, 6, 73-93. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-6-6>
- Wang, X., Zhu, J., Huo, J., Liu, M., & Ye, B. (2022). Implicit professional identity: assessment and relation with explicit professional identity and well-being of pre-service teachers. *European Journal of Teacher Education*, 45(3), 338-355. <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1827385>
- Zaverukha, O., Popovych, I., Karpenko, Y., Kozmenko, O., Stelmakh, O., Borysenko, O., Hulias, I., & Kovalchuk, Z. (2022). Dynamics of Successful Formation of Professional Identity of Future Psychologists in Higher Education Institutions. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 14(1), 139-157. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.1/511>

